

TRAFALGAR — ETT 150-ÅRSMINNE

Av professor HUGO VALENTIN

NAPOLEONS stora segrar, trekejsarslaget vid Austerlitz icke undantaget, blev blott episoder utan större vikt och betydelse. De förlängde hans välde några år men ändrade icke utvecklingens gång. Man skulle kunna tillägga, att om Waterloo blivit en fransk seger, skulle det underminerade napoleonska väldet likafullt ha störtat samman. Men den engelska segern över den numerärt vida överlägsna fransk-spanska flottan vid Trafalgar den 21 oktober 1805 ändrade mänskligt att se världshistoriens förlopp. Napoleon skrev visserligen i sina minnen, att det var partisankriget i Spanien, som blev honom ett öppet sår, ur vilket hans kraft långsamt förrann, och att det var detta, som vållade alla hans senare vidriga öden. Men det hade varit riktigare, om han i stället nämnt slaget vid Trafalgar som huvudorsaken till sitt fall. I och med detta slag var det i själva verket ute med honom.

Samtiden såg icke saken så. Napoleons förnämste motståndare, William Pitt, fick den 6 november underrättelsen om segern vid Trafalgar, men några veckor senare nåddes han av meddelandet om Napoleons stora seger vid Austerlitz den 2 december. Till den grad överskattade han följderna av detta slag, eller, annorlunda uttryckt, till den grad underskattade han betydelsen av Nelsons seger, att han under de få dagar det återstod honom att leva, med djupaste oro, om också icke, såsom det påståtts, med förtvivlan, blickade mot framtiden.

Då ryktet om den fransk-spanska flottans förintande flög över världen, uppfattade man denna händelse som framförallt betydelsefull med hänsyn till Napoleons planer på invasion i England. Faran för en sådan var avvärjd, menade man. Men om Napoleon någonsin på allvar tänkt invadera England — ett gammalt historiskt stridsämne — så hade han redan före Trafalgar övergivit denna plan. Slagets betydelse måste alltså sökas annorstädes. Sammanfattnings-

vis kan den uttryckas så, att Napoleon, för att bringa England på knä, nu tvangs att tillgripa kontinentalblockaden i hopp att så kunna ruinera det. Men för att denna skulle bli effektiv, nödgades han att med tyranniska medel söka sammansvetsa hela den europeiska kontinenten till ett stort antiengelskt block, något som i längden visade sig vara omöjligt och som medförde hans fall.

Men Napoleons undergång är bara den ena sidan av saken. Den andra är bevästandet av det engelska havsherraväldet, om man så vill världsherraväldet, för det närmaste seklet framåt. Napoleonskrigen utgör sista fasen av nya tidens fransk-engelska 100-årskrig, som begynte under Ludvig XIV:s tid och slutade vid Waterloo. Det rörde ingenting mindre än väldet på haven och i kolonierna. Genom slaget vid Trafalgar förverkligades det program, som James Thompson tre kvarts sekel tidigare uttryckt i orden *Rule Britannia, rule the waves*.

Englands havsherravälde är nu förbi. Men att det anglosachsiska språket och den anglosachsiska kulturen i våra dagar härskar i Nordamerika är, sett på lång sikt, den betydelsefullaste konsekvensen av Nelsons seger 1805.

För oss, som upplevat det första och andra världskriget, ter det sig ganska självklart, att den, som behärskar havet, också förr eller senare kommer att behärska världen. Denna sanning, som före första världskriget tedde sig som en hypotes, mest auktoritativt förfäktad av den amerikanske amiralen A. T. Mahan i hans stora verk *The Influence of the Seapower*, har nu blivit något av ett axiom, låt vara att atomålderns inbrott ruckat något också på detta. Under Napoleons och Nelsons tid tedde sig dock saken annorlunda. Efter Trafalgar och Austerlitz låter Tegnér i en berömd dikt Frankrike tillropa England:

»Jorden erövrar jag själv och havet följer väl efter.
Den, som har stranden, har sjön.»

Påståendet saknar grund. Den som behärskar havet, tar förr eller senare också »stranden». Följderna av slaget vid Trafalgar ter sig för Mahan som ett av de viktigaste beläggen härför.

Icke om något sjöslag i världshistorien finns en så enorm litteratur som om det vid Trafalgar. Det gäller främst Nelsons strategi och taktik — inte minst hans berömda men delvis oklara memorandum av den 9 oktober — men också själva slagets förlopp. 1913 tillsattes på amiralitetets initiativ en kommitté för att utreda varje

i striden deltagande engelskt skepps rörelser och insatser. Inget engelskt krigsminne är så glansomstrålat som detta slag, världshistoriens sista stora sjöstrid, där flottorna möttes i närkamp, sida vid sida under svällande segelmassor. Ingen kan följa denna strid utan att, kanske mot sin vilja, gripas av händelsernas spänning och av den, om uttrycket tillåtes, »romantiska» stämning, som väl låter sig avnjutas under betryggande avstånd i tid och rum från de skildrade händelserna.

Omedelbart före bataljens början, då signalofficeren löjtnant Pasco inträdde i Nelsons hytt, tvärstannade han på tröskeln. Han såg amiralen ligga på knä skrivande i sin privata dagbok. Det var de sista ord, som Nelson skrev, innan han stupade: »Må den store Guden, som jag dyrkar, till hela Europas välfärd skänka mitt land en stor och ärofull seger. Må den icke fläckas av några förseelser! Må efter segern humanitet bli det mest utmärkande för den engelska flottan!» ... (Nyligen yttrade generalfältmarskalk Kesselring: »Det enda jag fruktar är, att historien en gång skulle komma att förebrå mig, att på grund av för stor humanitet icke ha utnyttjat taktiska möjligheter för vår här.» Två skilda krigarmentaliteter!) Nelson och Pasco följdes åt upp på däck. Nelson sade till honom: »Jag önskar säga flottan: England litar på att varje man gör sin plikt!» Och han tillade: »Ni måste vara kvick i vändningarna, ty jag vill ge ännu en signal: För strid på nära håll!» Pasco svarade: »Om amiralen ville tillåta mig att ersätta 'litar på' med 'förväntar', kan signalen avges hastigare, ty 'förväntar' finnes i signalboken, men 'litar på' måste stavas.» Nelson svarade: »Det duger, Pasco. Giv den genast!» Världshistoriens berömdaste dagorder var därmed given: »England expects every man to do his duty.» Den mottogs med jubel längs kolonnerna.

Klockan 11.45 föll det första skottet, avfyrat från ett franskt linjeskepp. »Liksom av en gemensam ingivelse», skriver Mahan, »hissade då alla fartygen sina flaggor och amiralerna sina befälstecken, en artig och ridderlig hälsning före den mördande drabbningen.» Striden begynte. Orkestern på Victory, Nelsons flaggskepp, spelade upp »Rule Britannia» och »Britons strike home». Nelson promenerade på halvdäcket i amiralsuniform med fyra ordnar. Det franska flaggskeppet förvandlades till en ruin av Victorys kulor. Klockan 1.10 begynte duellen mellan Victory och det franska linjeskeppet Redoubtable. En kvart senare träffades Nelson av ett dödande skott från Redoubtable, avskjutet på ungefär 14 meters avstånd av en prickskytt, som satt högt uppe i mårnen. Fransmännen sökte äntra

Victory, men slogs tillbaka. Amiralen bars ned i förbandsrummet. Hans sista tankar — han levde ännu tre timmar — kretsade kring lady Hamilton och Horatia, hans fyraåriga dotter med henne. Så länge han förmådde, upprepade han orden: »Jag tackar dig Gud, jag har gjort min plikt.» Strax innan dödsögonblicket, medan han ännu var vid fullt medvetande, fick han veta, att slaget var vunnet. Men segerns världshistoriska betydelse har han blott kunnat ana.

Betydelselösa detaljer? Kanske ur s. k. vetenskapliga synpunkter, men viktiga med hänsyn till myten om Nelson, det engelska folkets i folkfantasiens levande störste sjöhjälte, alltjämt en makt i nationens liv. I vad mån han själv har påverkat världens öden genom sin lika överdådigt djärva som snillrika sjökrigskonst och sin inspirerande personlighet, därom kan förvisso tvistas. Historieskrivningen i våra dagar är som bekant kritiskt inställd till vad som numera i Amerika med ogillande plägar betecknas som »a Great Man interpretation of History», dvs. en historieuppfattning, där de s. k. stora männen och deras beslut i det avgörande ögonblicket ter sig som de bestämmande historiska faktorerna. Bismarck yttrade en gång, att man blott kan manövrera statsskeppet på tidens ström men icke ändra strömmens lopp. Men ett sådant åskådningssätt gör icke slaget vid Trafalgar mindre betydelsefullt, ej heller förminskar det Nelsons ära. »Krigen kan upphöra», har Mahan sagt, »men behovet av hjältemod skall aldrig försvinna från jorden, så länge människan är människa och det onda finnes att besegra.»